

J. Albertson

PROFESOR JAN OBRĄPALSKI

Dnia 14 grudnia 1958 r. zmarł Jan Obrąpalski, profesor zwyczajny naszej Uczelni i senior jej Wydziału Elektrycznego, najwybitniejszy energetyk naszego kraju, pionier polskiej myśli technicznej na Śląsku, uczony wielki twórczością i charakterem, doskonały i powszechnie lubiany wychowawca młodzieży. Zamiast akademii dla uczczenia 50-lecia pracy zawodowej i 35-lecia pracy naukowej i dydaktycznej na wiosnę 1959 r. odbyła się, niestety, uroczystość żałobna.

Profesor Jan Obrąpalski urodził się w r. 1881 w Warszawie. Studiował w Instytucie Technologicznym w Petersburgu i uzyskał w r. 1904 stopień inżyniera. Już w Jego pierwszych krokach po studiach objawia się jeden z podstawowych rysów charakteru Profesora: Jego pełne odpowiedzialności podejście do zadań inżyniera i oparcie swej pracy na gruntownym, solidnym przygotowaniu, a unikanie wszelkiej łatwizny. Mając już dyplom odbywa najpierw roczną praktykę monterską, a następnie dla pogłębienia swoich wiadomości teoretycznych przez dwa dalsze lata studiuje na politechnice w Charlottenburgu. Pracę zawodową rozpoczyna profesor Obrąpalski w r. 1908, jako inżynier elektromechanik w kopalniach Zagłębia Dąbrowskiego. Przez 17 lat pracuje bezpośrednio w górnictwie stając się w tej podstawowej dla naszego kraju gałęzi gospodarki narodowej pionierem polskiej postępowej myśli technicznej. Owocami Jego pracy inżynierskiej z tego okresu, to m.in. budowa wzorowej elektrowni przy kopalni Jowisz, nowoczesna trakcja elektryczna i elektryczne maszyny wyciągowe kopalni S.A. Saturn.

Już w tym pierwszym, trwającym do r. 1927 okresie dwie dalsze dziedziny działalności Profesora wymagają podkreślenia: społeczna i dydaktyczna. Był On jednym z głównych organizatorów przyszłego Stowarzyszenia Elektry-

ków Polskich. W r. 1924 rozpoczyna Profesor działalność dydaktyczną przez objęcie wykładów z "Napędów elektrycznych w górnictwie" na Politechnice Warszawskiej.

W r. 1927 prof. Obrąpalski obejmuje stanowisko dyrektora Stowarzyszenia Dozoru Kotłów w Katowicach i rozpoczyna tym samym najważniejszy i najbardziej dynamiczny okres swojej działalności. Pod kierownictwem prof. Obrąpalskiego Stowarzyszenie Dozoru Kotłów z organu czysto kontrolnego o wąskich zadaniach staje się szeroko promieniującą placówką badań naukowo-technicznych, wyposażoną w stworzone przez Profesora laboratoria, ośrodkiem konsultacji dla eksploatacji i rozbudowy śląskiego przemysłu, szkołą dla młodych polskich inżynierów, przez którą w przeciągu lat 1927-1939 przeszło blisko 200 młodych polskich inżynierów. W ten sposób Profesor walnie przyczynił się do ugruntowania polskiego stanu posiadania w przemyśle śląskim początkowo jeszcze wszechwładnie opanowanym nie tylko przez obcy kapitał, lecz nawet przez obcą - przeważnie niemiecką - administrację techniczną. Na placówce tej kontakt Profesora z górnictwem bynajmniej nie słabnie, przeciwnie rozszerza się z dotychczasowych kilku kopalń Zagłębia Dąbrowskiego na całość górnictwa naszego przedwojennego Zagłębia Węglowego. Z drugiej strony przez nadzór nad kotłowniami prof. Obrąpalski ogarnia teraz całość energetyki Zagłębia Węglowego, a ponieważ to Zagłębie jest podstawą zaopatrzenia w energię całego Państwa, więc dynamiczna i dogłębna natura Profesora w sposób - widać - nieunikniony prowadzi Go do zajęcia się całością energetyki naszego kraju. Od r. 1928 jest członkiem Komisji Gospodarki Elektrycznej Polskiego Komitetu Energetycznego, później również członkiem Państwowej Rady Energetycznej. Bierze udział w pracach trzech Światowych Konferencji Energetycznych. W okresie żywej Jego działalności w Stowarzyszeniu Elektryków Polskich /prezes w r. 1934/ publikowane są i popularyzowane pierwsze wyniki Jego prac nad planem elektryfikacji Polski.

Wybuch II wojna światowa. Profesor, który nigdy nie był w wojsku - zdrowie zresztą przez całe życie miał raczej wątłe /wzmocniał je hartem ducha/ - czuje się teraz żołnierzem. W ostatniej chwili przed wkroczeniem Niemców udaje Mu się wydostać z Katowic i stykając się już z czołówkami nieprzyjaciela zdążyć do COP'u. W fabryce amunicji w Pionkach zgłasza się do pracy. Jest już za

późno. Trzeba dostać się dalej na wschód, ale aż do samej wschodniej naszej granicy nie znajduje już żadnego punktu oporu; wiemy wszyscy jak szybko nastąpiła katastrofa. Katastrofę tę przeżył Profesor głębiej niż wielu innych, lecz już w drugim roku wojny opanował swoje załamanie i dawna energia i optymizm Profesora odżywiają; nie tylko odżywiają - objawiają się w sposób zdumiewający i porywają innych. W okresie, kiedy Niemcy głęboko wdarli się na terytorium Związku Radzieckiego i kiedy niepodzielnie panują nad resztą kontynentu europejskiego, prof. Obrąpalski rozpoczyna prace nad planem elektryfikacji Polski powojennej z granicami na Odrze i Nysie. Wciąga w tę pracę grono młodych naszych energetyków i opracowanie tego planu jest praktycznie ukończone w roku 1944.

Nie jest ważnym, że realizowany obecnie układ energetyczny kraju odbiega od tego, co przewidywał prof. Obrąpalski - odbiega zresztą tylko niewiele, najpierwszej wagi natomiast jest, że pracą tą przygotował On kadry oraz metodykę naszego planowania perspektywicznego.

Po wojnie, po krótkim okresie ponownej pracy w obecnym Urzędzie Dozoru Technicznego w Katowicach, poświęca się prof. Obrąpalski pracy dydaktycznej i naukowej jako kierownik Katedry Energetyki naszej Politechniki, chcąc przekazać swoje szerokie doświadczenie następnemu z kolei młodemu pokoleniu. Kontakt z przemysłem przy tym nie traci: przede wszystkim prowadzi liczne porady dla przemysłu. Wartość ich łatwo sobie uprzytomnić zważywszy, z jednej strony ogromne doświadczenie Profesora, który znał chyba każdy większy zakład przemysłowy Zagłębia Węglowego, a z drugiej strony fakt, że w r. 1945 musieliśmy przy zdziesiątkowanych kadrach przejąć i obsadzić znacznie większą liczbę zakładów i to zakładów mocno zdeorganizowanych wypadkami wojennymi. Poza tym jest przewodniczącym Rady Naukowej Zakładu Energo-Mechanicznego w Głównym Instytucie Górnictwa. O ofiarności i energii Profesora niech świadczy fakt, że w wieku lat siedemdziesięciukilku podjął się jeszcze zorganizowania nowej placówki i jako profesor zwyczajny stał się kierownikiem Katedry Elektryfikacji Zakładów Przemysłowych.

Odbiciem pokrótce naszkicowanego tu życiorysu Profesora jest Jego dorobek prac wydanych drukiem, zestawiony na końcu tego wspomnienia. Obejmuje on około 40 pozycji. Spróbujmy dla przejrzystości przeglądu ująć w jakiś schemat prace Profesora, człowieka który sam nie uznawał zresztą żadnego schematu, a uznawał tylko organicznie rozwijające się życie. Można by rozróżnić cztery grupy prac:

- Pierwsze obejmują głównie omówienie poszczególnych zagadnień, z którymi Autor zetknął się jako inżynier - ruchowiec /II/1...11/. Należy tu zaliczyć przede wszystkim artykuły napisane w okresie pracy na kopalniach Zagłębia Dąbrowskiego. Jeżeli weźmiemy do ręki spis prac, to będą to pierwsze Jego publikacje o paleniskach na miał, o szczegółach konstrukcyjnych kotłów, o korozji łopatek turbinowych, zachowaniu się silników bocznikowo-szeregowych w warunkach nienormalnej pracy, o wyłącznikach olejowych.

Zaraz pierwsza z tych prac /II/1/ pt.: "Wybór paleniska na miał" ogłoszona w Technice Ciepłej w r. 1925 jest charakterystyczna dla sposobu, w jaki Profesor ujmował technikę i jak pojmował zadania inżyniera - gospodarza swojego zakładu. Artykuł pokazuje jak uniknąć dużych strat spowodowanych niską sprawnością kotłów wskutek złej konstrukcji, niedostosowania do rodzaju paliwa /tj. miału/ i złego prowadzenia. Następuje przykład porównawczy z praktyki kotłowni kopalni Jowisz, którą sam prowadził. Jest to wzorowe porównawcze obliczenie kosztów, z którego wynika ogólny wniosek dla ówczesnej sytuacji ekonomicznej /cena węgla była niska/: kotłownie kopalniane powinny spalać miał w dostosowanych do tego paleniskach rusztowych, elektrownie okręgowe natomiast w paleniskach na pył.

- Do drugiej grupy należałoby zaliczyć powstałe w okresie pracy w Stowarzyszeniu Dozoru syntetyczne ujęcie zagadnień napędowych, będące już owocem kilkunastoletniej praktyki i własnych dociekań /II/12...24/. Tu należą między innymi prace o dynamice maszyn wyciągowych i walcarek, których zakończenie stanowią dwa wydawnictwa książkowe: "Maszyny wyciągowe elektryczne" i "Elektryczny napęd walcarek", obie wydane w r. 1929. Są to prace pionierskie z dziedziny napędu elektrycznego w Polsce. Wyprzedziły one ok. 20 lat następne publikacje dotyczące

napędów elektrycznych. Również w tym okresie powstają dalsze prace z dziedziny energetyki Zagłębia Węglowego, - zwłaszcza zagadnienia paliw odpadkowych. Tak np. w pracy pt. "Spalanie najdrobniejszych gatunków miazgi węglowej pod kotłami" Autor powraca do już poprzednio poruszanego problemu, pogłębia go przez wnikliwą i oryginalną teoretyczną analizę zachowania się najdrobniejszych cząstek paliwa na paleniskach rusztowych. Analiza ta poparta jest wynikami prób przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Dozoru Kotłów. Ostatnią część pracy stanowią bardzo ważne w ówczesnej sytuacji paliwowej i ekonomicznej praktyczne wnioski i wskazówki odnośnie konstrukcji palenisk i rusztów oraz sposobu prowadzenia ruchu.

- W ostatnich latach przed wojną oraz podczas wojny powstaje trzecia grupa prac. Mianowicie rozważania nad wykorzystaniem paliw odpadkowych Zagłębia Węglowego prowadzi Profesor do zajęcia się planami elektryfikacji Polski, gdyż - jak udawadnia - tylko w ramach układu energetycznego ogólnokrajowego paliwa te mogą być racjonalnie wykorzystane /II/25...30/. Oto słowa Profesora z lat przedwojennych /II/29/: "Zagłębie powinno stać się jak najprędzej eksporterem energii elektrycznej do środkowych okręgów Polski, a po przywróceniu normalnych stosunków ze sąsiadami i poza granice Państwa Polskiego". Ukoronowaniem niezwykle ofiarnych i intensywnych prac, zwłaszcza okresu wojennego jest referat generalny do planu elektryfikacji Polski /II/30, por. też IV/1 i 2/.

- Wydawnictwa powojenne stanowią czwartą, ostatnią grupę prac Profesora. Przeznaczone one są dla studentów i młodego pokolenia naszych inżynierów. Należą tu dwa skrypty, z "Gospodarki energetycznej" i "Elektrycznych Kolei kopalnianych", wydane natychmiast po odbyciu pierwszych wykładów z tych dziedzin, aby dać studentom odpowiednie materiały pomocnicze do przygotowania się do egzaminu. Dalej dwa nowe i rozszerzone wydania książki "Maszyny wyciągowe elektryczne" /I/3 i 6/.

Najwięcej pracy w okresie powojennym włożył Profesor w dwa wydania książki "Gospodarki energetycznej", obszernego, klasycznego dzieła naszej literatury technicznej /I/4 i 5/.

Wydawczy ten dorobek jest bardzo duży - i mało kto może się u nas z nim równać.

- A jednak wydaje się, że nie on jest główną pozycją zasług naukowych i dydaktycznych Profesora Obrąpalskiego. Za ważniejsze jeszcze należy uważać stworzenie przez Niego szkoły swoich pracowników i uczeni w przemyśle. Są to właściwie nawet dwie szkoły:

- Pierwsza, zarazem chronologicznie, jak i liczebnie większa, to szkoła "przemysłowa" powstała głównie w okresie przedwojennym. Ukształtowała się ona kilkoma drogami, przez codzienną pracę w samym Stowarzyszeniu Dozoru Kotłów, przez publiczne zebrania dyskusyjne energetyków organizowane przez Profesora regularnie w Sali Powstańców w Katowicach, w drodze osobistych kontaktów podczas inspekcji i porad na zakładach przemysłowych i z pisemnych ekspertyz. Było tych ekspertyz parę setek; dużo z nich, zarówno z okresu przed- jak i powojennego, często- kroć jeszcze dziś żywych i aktualnych, zachowało się i znajduje się obecnie wraz z innymi materiałami /celem udostępnienia ich ogółowi/ w Archiwum PAN /III/. Ekspertyzy te stały się przewodnikami dla zastosowania wyższej techniki dla dozoru technicznego większości naszych dużych zakładów przemysłowych. W rejestrze w ten sposób obsłużonych nie brak chyba ani jednej kopalni i ani jednej huty. Większość z nich Profesor znał jak własną kieszeń.

- Druga, to szkoła dydaktyczno-naukowa. W ten lub w inny sposób z górą dziesiątka obecnych profesorów - energetyków naszych politechnik, z których niektórzy już potworzyli własne szkoły, została ukształtowana przez profesora Obrąpalskiego.

Razem zapewne powyżej setki Jego uczniów pracuje na kierowniczych stanowiskach naszego przemysłu i naszej nauki.

- Niewątpliwie profesor Obrąpalski był najbardziej zasłużonym elektrykiem naszego Zagłębia Węglowego, głównej dzielnicy przemysłowej Polski, a jako energetyk pierwszym autorytetem naszego kraju.

Przedstawione tu zasługi dla naszego przemysłu i dla naszej nauki byłyby wystarczającym uzasadnieniem dla najwyższej czci i wdzięczności, którą winni jesteśmy Profe-

sorowi. A jednak poważaliśmy i lubili Go, a obecnie czcimy Jego pamięć, w nie mniejszym stopniu z powodu zalet Jego charakteru. Źródłami autorytetu i powszechnego poważania były nie tylko osiągnięcia w Jego ścisłej specjalności i nie tylko owe wyjątkowo szerokie spojrzenie na całość techniki, gospodarki i życia narodowego, ale jakieś głęboko ludzkie zrozumienie, serce i troska dla potrzeb i aspiracji całego Swojego otoczenia:

- i dla bliskich, z którymi stykał się codziennie - a jak to odpowiadało Jego naturze - w sposób serdeczny i przyjacielski,

- i dla tych, z którymi praca zawodowa czy dydaktyczna łączyła Go tylko luźno lub przypadkowo,

- a w końcu - po prostu dla wszystkich swoich bliźnich - w jak najszerszym tego słowa zrozumieniu.

W jaki sposób zawód swój kojarzył z tym zrozumieniem dla potrzeb i osobistych i ogólnych niech zilustrują Jego słowa zaczerpnięte z jednego z odczytów poświęconych planowi elektryfikacji. Mówi On w latach przedwojennych o zadaniach elektryfikacji wsi /II/25/: "Oceni je każdy, kto widział tonącą w mrokach przez 16 godzin zimowych "szczerą" wieś polską, a następnie ujrzał ją zelektryfikowaną; jakże szybko wytryska tam życie intelektualne i społeczne, czytelnictwo, rękodzieła i stowarzyszenia zawodowe. Ten dział pracy powinien być bardziej popierany przez państwo, gdyż jest on mniej ponętny dla przedsiębiorcy, natomiast najbardziej państwowotwórczy".

Z referatu Andrzeja Kamińskiego
na akademii żałobnej

WYKAZ PRAC NAUKOWYCH PROF. J. OBRĄPALSKIEGO

I. Podręczniki i skrypty

1. Maszyny wyciągowe elektryczne 2 części - 8°, 136 str. 60 rys. Katowice 1929 druk "Technik"
2. Elektryczny Napęd Walcarek 8°, 38 str. 23 rys. Katowice 1929 druk "Technik"
3. Maszyny Wyciągowe Elektryczne Wyd. II - A 4/5, 128 str. 81 rys. Katowice 1947 - Biuro Wydawnictw Technicznych
4. Gospodarka Energetyczna A 4, 320 str, 157 rys. Warszawa 1953 - PWT
5. Gospodarka Energetyczna Wyd. II, 390 str, 157 rys. Warszawa 1955 - PWT
6. Elektryczne Maszyny Wyciągowe Wyd. III, 202 str, 92 rys. Katowice 1957 - Wyd. Górn. Hutn.
7. Gospodarka Energetyczna, skrypt Wyd. I, 154 str, 14 rys, Gliwice 1947, Komisja Wyd. Brat. Pom. Stud. Pol. Śl.
8. Elektryczne Koleje Kopalniane, skrypt wyd. I, 22 str, 21 rys. Gliwice 1948 r. Komisja Wyd. Brat. Pom. Stud. Pol. Śl.

II. Artykuły

1. Wybór paleniska na miał - Technika Ciepłna, 1925
2. Rdzewienie łopatek turbinowych - Technika Ciepłna, 1925
3. Wpływy pary mokrej na łopatki turbin - Technika Ciepłna, 1925
4. Paleniska na miał - Technika Ciepłna, 1926
5. Wypukłe dennice kotłowe - Technika Ciepłna, 1926
6. Urządzenia elektryczne na kopalni - Przegląd Elektrot., 1926
7. Urządzenia elektryczne na kopalni - Przegląd Elektrot., 1926
8. Koło zamachowe przy napędzie elektrycznym - Przegląd Elektrot., 1926
9. Temperatura wyłączników olejowych - Przegląd Elektrot., 1927
10. Niebezpieczeństwo silników bocznik szereg. - Przegląd Elektrot., 1927
11. Elektryczność w górnictwie - Przegląd Technicz., 1927
12. Kilka zagadnień przy maszynach wyciągowych - Przegl. Górn. i Hutn., 1927
13. Kilka uwag w sprawie elektryfikacji Polski - Technika Ciepłna, 1928
14. Kilka uwag w sprawie elektryfikacji Polski - Technika Ciepłna, 1928
15. Kilka uwag w sprawie elektryfikacji Polski - Technika Ciepłna, 1929
16. Kilka uwag w sprawie sprostowania błędów - Technika Ciepłna, 1929
17. Najpilniejsze zagadnienia gospodarki energetycznej na kopalniach Górnego Śląska - Sprawozdanie Stowarz. Doz. Kotłów, K-ce, 1928
18. Spalanie najdrobniejszych gatunków miazgu węglowego pod kotłami - Przegląd Technicz., 1930

19. Zagadnienie elektryfikacji - Przegląd Technicz. 1932
20. Wypadki przy maszynach wydobywalnych - Zeit.d.Obs. Berg.-u. Huetten.-Ver. 1931
21. Energetyka Zagłębia Węglowego - Przegląd Elektrot., 1932
22. Energetyka Zagłębia Węglowego - Przegląd Technicz., 1932
23. Wypadki przy maszynach wyciągowych - Technik, 1932
24. Gospodarstwi elektricke Zagłębia Węglowego - Elektrotechnika v Polsku /ESC/, 1933
25. Program realizacji elektryfikacji Polski - Przegląd Elektrot., 1935
26. Gospodarka elektryczna w USA - Przegląd Elektrot., 1936
27. Zagadnienia energetyczne Polski w dobie dzisiejszej - Przegląd Elektrot., 1937
28. Zadania i koszt budowy elektr. linii przesyłowych Zagłębie-Warszawa oraz Zagłębie - COP - Przegląd Elektrot., 1938
29. Elektryczność w wielkim przemyśle Polski Zagłębia Węglowego - Przegląd Elektrot., 1939
30. Referat generalny do projektu elektryfikacji Polski powojennej - 1943

III. Materiały naukowe nieopublikowane. zdeponowane w Archiwum PAN /spis do wglądu również w Katedrze Elektryfikacji Zakładów Przemysłowych Politechniki Śląskiej w Gliwicach/

1. Plan elektryfikacji Polski /16 pozycji/
2. Maszyny wyciągowe /110 pozycji/
3. Gospodarka energetyczna /21 pozycji/
4. Materiały do wydawnictw /23 pozycji/
5. Zagadnienia i ekspertyzy energetyczne /18 pozycji/

6. Orzeczenia /13 pozycji/
7. Napędy hutnicze /7 pozycji/
8. Różne /3 pozycje/

IV. Wspomnienia o Profesorze Janie Obrąpalskim

1. Energetyka - 1959, zesz. 2
2. Przegląd Elektrotechniczny - 1959, zesz. 8.